

Akademik Zoran LAKIĆ*

UZ JUBILEJ

Bez *Istorijskih zapisa* se istorija
Crne Gore ne može proćavati

ABSTRACT: *The subject of the paper is the content, authors and the importance of the journal Zapisi (1927-1933; 1935-1941) and Istorijski zapisi (from 1948 to the present) for science and culture in Montenegro and abroad. In this paper, we will try to analyze the themes and ways of presentation, the number of authors, types of contributions, present the scientific and cultural significance of the journal.*

KEY WORDS: *Zapisi, Istorijski zapisi, editors, rubrics, subjects, authors, availability, significance*

Istorijski zapisi su jedan od najstarijih naućnih ćasopisa u Crnoj Gori. Tako su se ponašali u svim fazama svoga dugog trajanja. I dospjeli, evo, do svog velikog jubileja, koji predstavlja veliki praznik u duhovnoj istoriji Crne Gore. Pri tome imamo u vidu da je u Crnoj Gori, neke vrlo davne godine – poćela da radi prva drćzavna štamparija na slovenaćkom jugu. Nadalje, da je u Crnoj Gori, opet – vrlo davno, osnovan Djevojaćki institut – prva viša škola za žensku omladinu na brdovitom Balkanu. I sve to, i dosta toga, takoćde duhovnog – zaživjelo je u Crnoj Gori, uprkos stalnim borbama da se saćuva sloboda, koja se svim „malim“ drćzavama uskraćivala kroz viševjekovnu istoriju. Da bi se sve to, i mnogo šta drugog, odbranilo – trebalo je ponekad – olovna slova stare štamparije pretopiti u ubojita zrna – za klasićno naorućanje, kako je to uradio crnogorski knjaz Danilo. Branila se i odbranila sloboda i pravo Crne Gore da bude „svoj na svome“.

Upravo zato je jubilej **Istorijskih zapisa** – veliki praznik Crne Gore, ne samo njene bogate duhovnosti. Na sve to su ponosni svi koji su na bilo koji naćin bili vezani za **Istorijske zapise**.

* Autor je akademik CANU.

*

Imao sam čast da budem glavni i odgovorni urednik **Istorijskih zapisa** u periodu od 1994. do 1998. godine.

To je bilo vrlo složeno vrijeme kada je riječ o položaju nauke. I ne samo nauke! Samo ćemo napomenuti veliku jugo-krizu, koja je prerasla u evropsku i svjetsku krizu, a zatim i u brutalnu NATO agresiju 1999. godine. Statistički podaci govore da se malo izdvajalo za nauku. U takvoj situaciji časopisi su bili pravi teret za izdavača – Istorijskog instituta Crne Gore. Nisam se mirio sa tim, pa sam u svojstvu glavnog i odgovornog urednika imao jedan „tvrđ“ razgovor sa tadašnjim ministrom **za prosvjetu, kulturu i nauku**. Rekao mi je da mogu računati kao, i drugi časopisi, na godišnja finansijska sredstva za štampanje 1,5 štamparskog tabaka. Upozorio sam ga da **Istorijski zapisi** u prosjeku izlaze na desetak štamparskih tabaka po jednom broju, i to četiriputa godišnje. Ništa nije pomoglo. Rastali smo se bez pozdrava. Odbio sam bilo kakvu „ponižavajuću“ finansijsku pomoć i imao podršku Redakcije za takav stav.

Zajedno sa tadašnjim direktorom Istorijskog instituta i uz saglasnost Redakcije, krenuli smo da se „finansijski snalazimo“. Imalo se iskustva jer sam prethodnih desetak godina uređivao **Okrugli sto Istorijskog instituta**, prve i jedine stalne naučne tribine u ondašnjoj Jugoslaviji (1983–1992). Sredstva smo obezbjeđivali preko sponzora. Tu praksu smo primjenjivali i kod Istorijskih zapisa. Svaki član Redakcije imao je konkretan zadatak – za naredni broj. I uspjeli smo da redovno izlazimo četiri puta godišnje. To je značilo $4 \times 4 = 16$ svezaka Istorijskih zapisa za četvorogodišnji period. Mislim da to nije uspjelo niti jednoj redakciji do tada. A vjerovatno ni poslije toga.¹

Pored redovnog izlaženja nastojali smo i da osavremenimo časopis – kako novim izgledom tako i njegovim sadržajima i saradnjom. Na prvoj strani korica koje dajemo u prilogu je detalj iz Oktoiha. Ustalio se i modernizovao, tako da su i danas **Istorijski zapisi** lako prepoznatljivi upravo zbog toga detalja. Još značajnije novina bila je motivisana željom da se, zbog čitalaca, obogate sadržaji Istorijskih zapisa. Uvedene su nove rubrike iz nastave istorije, filozofije i teorije istorije i dr. To smo u prvom broju za 1994. objasnili na sljedeći način:

„Na sjednici Naučnog vijeća Istorijskog instituta od 5. maja 1994. godine imenovana je nova Redakcija „Istorijskih zapisa“ u sljedećem sastavu: prof. dr Zoran Lakić, član Crnogorske akademike nauka i umjetnosti – za glavnog i odgovornog urednika, a za članove: prof. dr Branislav Kovačević,

¹ Prve sveske Istorijskih zapisa – nove Redakcije, bile su već ugovorene kao dvobroj. I više niti jedna.

prof. dr Radoman Jovanović, prof. dr Božidar Šekularac, dr Dragana Radojčić, dr Šerbo Rastoder i dr Momo Pejović“.

Uobičajeno je da nova redakcija izloži elemente svoje uređivačke politike za naredni četvorogodišnji period, pa to činimo i mi:

„Nastavićemo sve ono pozitivno u uređivačkoj praksi ovog časopisa koji više od 75 godina ima svoje mjesto u naučnoj periodici. „Istorijski zapisi“ će i dalje biti okrenuti jugoslavenskim temama i temama iz bogate istorije Crne Gore. Trudićemo se da elementi modernog u nauci takođe budu činioци naše uređivačke politike. To je zahtjev naše istorijske nauke i društva u cjelini. Pokušaćemo da se okrenemo i ključnim pitanjima nastave istorije, kako bi se naukom ublažili problemi nastave. Jednom riječju, nastojaćemo da obogatimo dosadašnje raznovrsne sadržaje „Istorijskih zapisa“. Uz uobičajene rubrike, uvešćemo i neke nove, u kojima će se tretirati teorijska i filozofska pitanja istorije kao nauke, zatim kritičkog objavljivanja arhivske građe, unapređenja metodologije nastave istorije na svim stupnjevima, portretisanje istorijskih ličnosti i slično.²

Nastojaćemo da za saradnike angažujemo najuglednije istoričare u zemlji, kao i da pružimo šansu mladim i darovitim. Obezbijedićemo i uobičajenu saradnju naučnih radnika izvan naše zemlje, u prvom redu onih iz najbližeg susjedstva, ali i onih iz poznatih naučnih centara u svijetu...

Takvom uređivačkom politikom, očekujemo, obogatiće se opšta saznanja o istoriji naše zemlje i njenih naroda i posebno o istoriji Crne Gore i crnogorskog naroda.

Nastojaćemo da budemo redovni u izlaženju, da godišnje objavljujemo četiri broja...

Novo vrijeme nameće novi međuodnos nauke i privrede. Prosto je nezamislivo da se ne nađe spونا koja bi bila od koristi objema. Sponzorstvo je održalo mnoge vrijednosti u oblasti nauke i kulture u uslovima krize našeg društva, koja se najteže odrazila upravo na nauci. **Sankcije i izolacija nauke zaprijetile** su opštom stagnacijom društva. „Istorijski zapisi“ će se koristiti institucijom sponzorstva...

„Istorijski zapisi“ – organ Istorijskog instituta Crne Gore i Društva istoričara Crne Gore, biće – kao i do sada, uvijek otvoreni za saradnju i za prave ideje u uređivačkoj politici“.

Sigurno je da smo dobili prve čitaoce iz onih redova zbog kojih časopis postoji. Povećao se i broj saradnika. Stasavala je i generacija koja je vremenom davala novi pečat časopisu i instituciji koja ga izdaje i uopšte nauci i kulturi koja se razvijala u Crnoj Gori.

Zbog svega rečenog lako je zaključiti da se bez **Istorijskih zapisa** teško može temeljno proučavati istorija Crne Gore. Podsjetimo da se u prvim

² Prilog br. 2 – sadržaj prvog broja novih Istorijskih zapisa.

brojevima donosila dragocjena arhivska građa, koju su odabirali i obrađivali ugledni historičari svoga vremena – poput Rista Dragičevića, Jevta Milovića, Marka Kažića i mnogih drugih. Ostalisi mi u živom sjećanju dokumenta o Crvenoj Hrvatskoj i Crvenim Hrvatima, što ih je objavio i komentarisao prof. Risto Dragičević. Nezaboravne su polemike o Boju na Carevom lazlu 1712. godine, o crnogorskom nacionalnom pitanju itd.

U dugoj historiji bilo je i tematskih brojeva **Istorijskih zapisa**, posvećenih značajnim događajima i ličnostima. Tako su **Istorijski zapisi** obilježili stvaralaštvo poznatih historičara Dima Vujovića, Branka Petranovića, Novice Rakočevića, zatim o bitkama na Martinićima i Krusima iz 1796. godine, kojima je otvoren proces ujedinjenja Crne Gore i brda.

Bila je, naravno, i perioda velike krize **Istorijskih zapisa**, kada su izlazili i kao četvorobroj. Ali nikada nisu bili sasvim ugašeni, liše perioda antifašističkog rata, kada je Redakcija odbila da priprema bilokoji broj u znak protesta protiv okupacije zemlje. Redakcija je nastavila rad, tek nakon oslobođenja 1945. godine.

Takvu politiku slijedile su sve redakcije, koje su dolazile nakon oslobođenja. Tako i redakcija u kojoj sam bio glavni i odgovorni urednik. Možda je pretjerano reći da je tako uzorana nova duboka brazda koja obavezuje dolazeće redakcije da sa istim elanom nastave put, da unapređuju značajan posao pred kojim se nalazi nauka i njena glasila, pogotovo – ako su i kada su ona prvačila u duhovnome životu Crne Gore.

Naučni časopisi u svakoj sredini, pogotovo u ovoj našoj u Crnoj Gori – imaju delikatan zadatak – da pomažu razvoj naučne misli. Prava i nova nauka se nalazi upravo u naučnim časopisima. Pri tome imamo u vidu da se naučne knjige pripremaju godinama i da njihovo objavljivanje može da traje dugo – zbog nemaštine, pa upravo zbog tih vannaučnih razloga – njihova naučna misao „kasni“ iza redovnih časopisa. Tu ulogu naučnih časopisa uočavamo kao prioritarnu u odnosu na naučna izdanja. Iz toga saznanja proizilazi i društvena obaveza da se ima stvaralački društveni odnos prema nauci i naučnim izdanjima. U protivnom, sve agresivnija „privatna“ izdanja mogu da ugroze ulogu prave nauke, pogotovo kada je u pitanju historijska nauka. Svjedoci smo prave poplave privatnih izdanja koja su daleko od nauke. Uostalom, nije sve historija što se piše o historiji. Nisu svi koji pišu historiju historičari. Historija je vrlo specifična struka, kao medicina, na primjer, ili arhitektura, muzika, slikarstvo. Da bi neko bio historičar – potrebno je da se školuje za tu odgovornu struku. Pročitao sam ovih dana da 90% knjiga iz historije pripada – neistoričarima. Nazivaju se amaterima. Mnogi od njih nisu uspjeli u svojoj struci – za koju su se školovali. Ali misle da to mogu nadoknaditi – baveći se historijom, čak i onom koju su možda stvarali. Historičari, po pravilu, moraju da suspendiraju emocije. Osnovno naučno načelo je stručno i jasno formulisao

otac moderne historiografije Leopold Ranke i glasi: **Piši onako kako se događaj uistinu desio**. Ništa mu ne oduzimaj, ali ništa i ne dodaj!

Tu praksu su **Istorijski zapisi** njegovali od prvog broja. Mijenjali su se saradnici, ali je taj moto ostajao da traje. Obaveza je sadašnje Redakcije i svih budućih da tako nastave i da iz godine u godinu unapređuju funkciju **Istorijskih zapisa** – na dobro nauke u cjelini.

Zoran LAKIĆ

ON THE OCCASION OF THE ANNIVERSARY

Summary

In this text, I endeavoured to depict the four-year period of the **Historical Records** when I was the editor-in-chief.

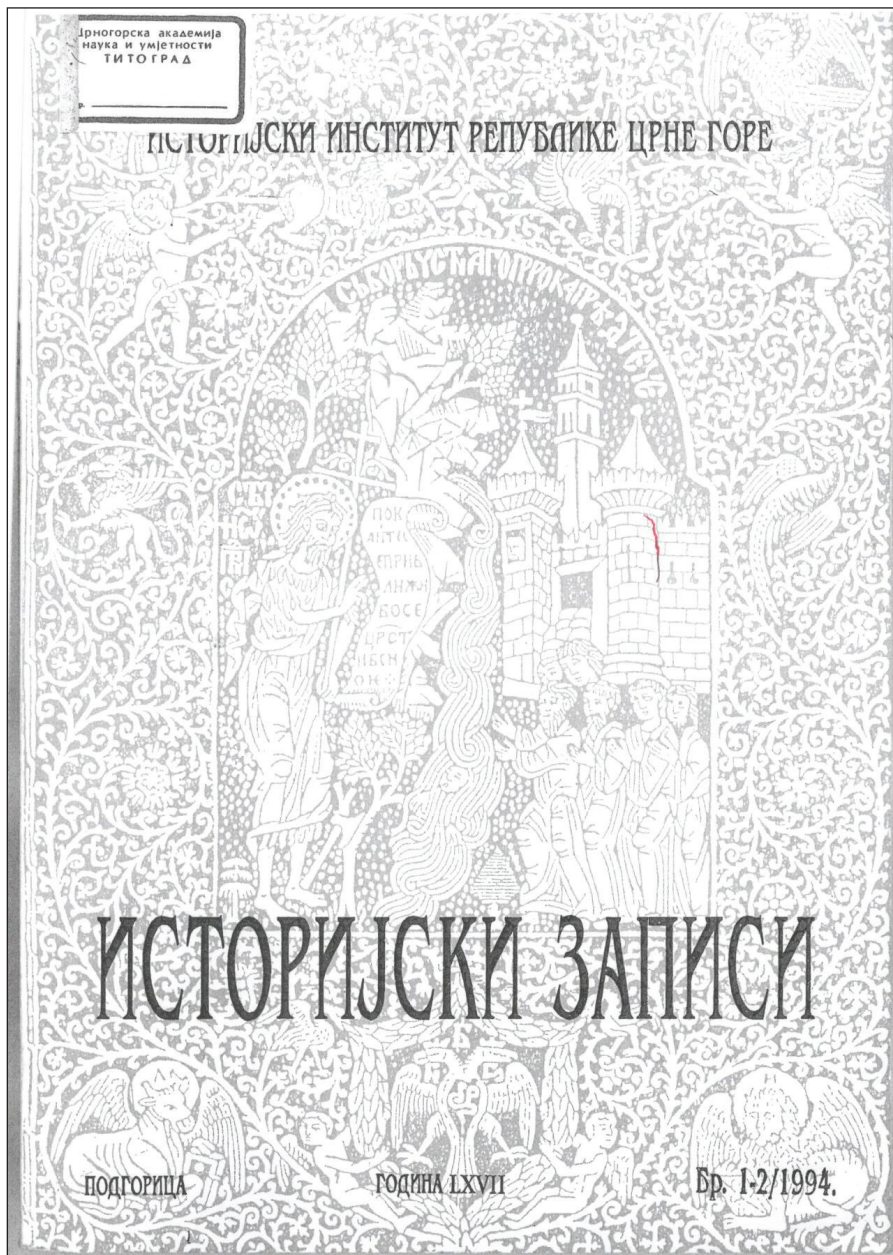
Together with the Editorial Board members, we implemented some innovations: we introduced two new sections, **Teaching of History** and **Theory and Philosophy of History**. We guided the design of the front page of the journal. It is with pleasure that we can today state that these innovations have been maintained ever since.

By the introduction of these sections, our Journal became more and more focused on numerous schools in Montenegro. With the launch of the section for the theory and philosophy of history, we wanted to contribute to the development of historical consciousness. History is not only a chronological string of events which took place. It must also answer the question of why these events happened and why they happened exactly then and there, and not somewhere else in some other period.

This is the way to help the development of the historical science in Montenegro, which today faces many challenges, having in mind that a rather large number – and higher than ever before – of non-professionals are engaged in the historical past. This jeopardises its scientific aspect. History is by no means all that is nowadays written about the historical past, just like those who write about the historical past are not all historians.

PRILOG

1. Nova prva strana Istorijских zapisa

Историјски записи бр. 1—2/1994.

С А Д Р Ж А Ј

Ријеч Редакције	5
ЧЛАНЦИ	
Др Радослав Гаспоновић, <i>Дипломатска представништва страних држава и њихов значај за спољнополитичке односе Црне Горе</i>	7
Др Новица Ракочевић, <i>Осамдесетогодишњица Првог свјетског рата</i>	39
Акад. Виктор А. Куманев, <i>Први контакти СССР са Југославијом у области науке и културе</i>	63
Проф. Жарко Булајић, <i>Општи осврт на самоуправни социјалистички привредни систем у бившој Југославији</i>	73
ФИЛОЗОФИЈА, ТЕОРИЈА, НАСТАВА ИСТОРИЈЕ	
Проф. др Зоран Лакић, <i>Да ли је заиста дошао „крај историје“</i>	109
Др Чедомир М. Лучић, <i>Психоаналитичке компоненте страха и његов историјски ехо</i>	121
Звездан Фолић, <i>Елементи идеологизације у настави савремене историје</i>	129
ЈУБИЛЕЈИ	
Акад. Сима Ђирковић, <i>Ђирилско штампарство и култура балканских словена*</i>	135
Акад. Драгутин Лековић, <i>Ободско-цетињска штампарија — грандиозна вертикала црногорске духовности*</i>	141
ИСТРАЖИВАЊА	
Шербо Растодер, <i>Извјештај надбискупа Марка Гиорга о стању Барске надбискупије 1697. године</i>	155
Др Драгана Радојичић, <i>Модернизација у приказивању архивске грађе</i>	171
Др Душан Мартиновић, <i>Петар Шобајић (1891—1957)</i>	175
Проф. др Бранислав Ковачевић, <i>Католички клер и усташки злочини</i>	185

ПРИКАЗИ КЊИГА

- Др Душан Ј. Мартиновић, *Поводом издања каталога „Тирилицом штампане књиге 15—17. века Библиотеке Матице српске“* (Нови Сад 1994, 236 стр.), посвећеног петстогодишњици Октобра првогласника (Цетиње 4/17. јануар 1494. године) — — — — 195
- Проф. др Ђурђица Петровић, Др Драгана Радојичић, — *Крајина новска у судару свјетова*, — Београд, 1994, стр. 290. — — — — 201
- Проф. др Томислав Жугић, Јован Стаматовић и Драган Бошковић: „Истина о погибији Блажа Бошковића“, (UNIREKS 1994) — — — — 205
- Др Новица Ракочевић, Проф. др Гаеро Перaziћ — *Мр Радослав Раstopовић, Међународни уговори Црне Горе 1878—1918.* — Зборник докумената са коментаром, „Побједа“, Подгорица 1992. — — — — 207
- Проф. др Зоран Лакић, Др Димитрије-Димо Вујовић, *Француски масони и југословенско питање 1914—1918.* — „Књижевне новине“, Београд 1994, стр. 273 — — — — 211
- Др Шербо Растодер, Бранислав Ковачевић, *Од Везировог до Зиданог моста (трагична судбина црногорских четника у завршној фази рата 1944—1945)*, — Новинско-издавачка установа Службени лист СРЈ, Београд 1993, 207 — — — — 215
- Проф. др Зоран Лакић, *Мр Радојица Лубурић, Врући мир — хладног рата*, Подгорица 1994, стр. 233 — — — — 219
- Др Шербо Растодер, Ђорђе Станковић, *Изазво нове историје*, — Војно-издавачки и новински центар, Београд 1992, 240 — — — — 221
- Др Момчило Д. Пејовић, *Међународни научни скуп „Миграциони покрети и етничке промјене у Македонији од антике до данас“*, 7—9. јун, 1994, у Скопљу — — — — 225
- IN MEMORIAM
- Бранислав Ковачевић, Проф. др Бранко Петровић — — — — 227

2. Sadržaj – првог броја који је припремила нова Редакција.